

PEDAGOGIKA. METODIKA. PEDTEKNOLOGIYA

Pedagogika teoriyası hám tariyxı

ПЕДАГОГИК ИМИЖНИ ШАКЛЛАНТИРУВЧИ ОМИЛЛАР

Ф.Қ.Бобожонов – филология фанлари номзоди, доцент

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети

Таянч сўзлар: имиж, педагогик имиж, адресат, адресант, компетентлик, креативлик.

Ключевые слова: имидж, педагогический имидж, адресат, адресант, компетенция, креативность.

Key words: image, pedagogical image, addressee, addresser, competence, creativeness.

Таълим тизимининг ҳар қандай босқичида ўқувчи ёки талабага билим ва тарбия бериш жараёнида таъсир ўтказиш энг муҳим омил ҳисобланади. Ўқитувчи томонидан тақдим этилаётган билимлар мажмуаси тингловчи томонидан тўлиқ қабул қилиниши учун қандайдир катализаторга эҳтиёж туғилади. Акс ҳолда узатилаётган ахборотлар адресат (ахборот қабулловчи)га тўлиғича етиб бормайди. Ҳар қандай ахборотнинг (билим, кўникма, малака) ким томонидан узатилаётгани тингловчи учун жуда муҳим. Адресант (ахборот узатувчи) нинг шахсияти, у ҳақидаги тасаввурлар ахборотни қабул қилишга эҳтиёж ва майлнинг шаклланишида муҳим ўрин тутди. Педагог ва ўқувчи (талаба) орасида ҳам таълим жараёнида худди шундай муносабат юзага келади. Профессор-ўқитувчи компетентлиги, педагогик маҳорати, характери, нутқи, мулоқот ва муомала маданияти каби бир қанча омиллар орқали талабалар тасаввурида ўзи тўғрисида таассуротлар шакллантиради. Айнанманан шу таассуротлар, яъни педагогнинг имиж талабаларга таълим-тарбия жараёнида катализатор вазифасини ўтаб инновацион технология сифатиданамоён бўлади.

Биз мазкур мақоламизда олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчиларининг талабаларга таълим бериш жараёнида «ўзининг ижобий портретини яратиш», яъни имижини шакллантириш жараёнида ҳисобга олиши лозим бўлган омиллар ҳусусида сўз юритмоқчимиз.

Педагогик компетентлик ва креативлик, педагогик маҳорат ва педагогик технологиялар мавзуларида кўплаб илмий-услубий ишлар амалга оширилган [5,6,7,8,9], бироқ педагогик имиж мавзусида амалга оширилган ишлар ҳали жуда кам. Фақатгина ўқув-услубий мажмуалар яратилган [3,5] ёки компетентлик ва креативлик мавзулари доирасида кўриб ўтилган ҳолос. “Замонавий муаллим имиж” тўпламини [11] ўқитувчи имижини ўрганишга қаратилган дастлабки ишлардан бири бўлди, дейиш мумкин. “Шахс имиж” [2] рисоласининг яратилиши имиж тушунчасини жамоатчилик орасида таништиришга ва ёшларга мазкур тушунчанинг моҳиятини аниқлаштиришга хизмат қилди. Шунингдек, мамлакат имиж хусусида тадқиқотчи Беруний Алимов 2018 йилда «Хорижий ва миллий оммавий ахборот воситаларида Ўзбекистон имижини яратиш тамойиллари ва истиқбол» мавзусида журналистика (филология фанлари) бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертациясини ҳимоя қилиб [1], мазкур тушунчани ўзбек илмий жамоатчилигига таништирди.

Хорижда имиж муаммоси ҳусусида фалсафий, социологик, педагогик, психологик, филологик, иктисодий аспектларда жуда кўплаб илмий-тадқиқот ишлари олиб борилган.

Ҳар бир соҳанинг, ҳар бир касбнинг ўзига хос имиж яратиш усуллари мавжуд бўлиб, улар алоҳидааспектда тадқиқот объекти бўла олади. Педагогик имижни яратиш ва уни бошқариш масаласини илмий асосда ўрганиш мамлакатимизда янгиланаётган таълим тизими учун долзарб муаммолардан биридир.

Баъзилар имиж яратиш фақат санъаткорлар, спортчилар, сиёсатчилар ва раҳбарлар учун зарур, оддий соҳа ҳодимлари, шу жумладан педагог кадрлар ҳам имиж ҳақида қайғуриши шарт эмас, деб ҳисоблашади. Тўғри, имиж яратишнинг дастлабки босқичи ҳисобланган ташқи киёфга орқали оммада ижобий тасаввурларни шакллантириш юқоридаги санаб ўтилган тоифалар учун жуда муҳим. Бироқ яхши таассурот қолдириш (имиж яратиш) истаги ҳаммада ҳам ошқора ёки яширин тарзда мавжуд. Инсон қайси касб эгаси бўлишидан қатъий назар (ўқитувчи, врач, муҳандис, савдогар, тадбиркор, сартарош, этикчи ва ҳ.к.), касб тақозосига кўра одамлар билан муносабатга киришишга эҳтиёж туғилади. Одамларнинг ҳар қандай касб эгасига бўлган муносабати эса биринчи

навбатда унинг имижига қараб белгиланади. Педагогик фаолият ҳам бевоқифа ижтимоий гуруҳлар билан муносабатга киришишни тақозо этади. Шу боис талабалар аудиторияси ва жамоатчилик олдида ўзига хос имиж яратиш педагоглар учун ҳам жуда муҳимдир.

Афсуски, кўпчилик педагоглар ўз имижининг қандайлигидан мутлақо беҳабар, яъни бошқаларнинг, биринчи навбатда талабаларнинг ўзи тўғрисидаги тасаввурларини ва таассуротларини билишмайди, ҳатто қизиқишмайди ҳам. Тор доирада фикрловчи профессор-ўқитувчилар “ҳамма ҳам мени ўзимдек билади”, деб ўйлашади. Баъзилар эса “ичимдагини ўзинг топ” қабилда иш тутадилар. Бундай фикр юритиш педагогларга мутлақо тўғри келмайди.

Гап шундаки, инсоннинг ўзлиги (аслияти) ва имиж (у ҳақидаги тасаввурлар) доимо бир-бирига мос келавермайди. Педагог ҳақидаги тасаввурлар баъзан унинг аслига мос бўлса, баъзан аслининг тескариси бўлиши ҳам мумкин. Ҳар бир устоз баъзан билиб, баъзан билмай ташқи кўриниши, хатти-ҳаракатлари, характери, ҳулки, муомаласи орқали талабалар жамоаси олдида ўзи ҳақидаги таассуротларни шакллантириб бораверади. Ҳеч бир педагог шогирдларининг ўзи ҳақида ёмон тасаввурда бўлишини истамайди. Шундай экан, ҳар бир ўқитувчи ўзини “яхши педагог” сифатида тақдим этишга ҳаракат қилиши табиий.

Модомики шундай экан, педагогларнинг имиж яратиш борасида тегишли билимларга эга бўлиш фойдадан ҳоли бўлмайди.

Талабалар педагогнинг қандай инсон эканига эмас, улар тасаввурида қандай киёфа яратишига қараб баҳо беришади ва шунга яраша муносабатда бўлишади. Профессор-ўқитувчи ўз билими ва салоҳияти ҳусусида талабаларда муайян тасаввур ҳосил қила олсагина ҳурмат ва эътибор қозона олади. Доим ижобий имиж яратишга интилиш кўпчилик педагогларга хос ҳусусият. Бироқ яратилган имиж аслиятга мос бўлмаса, албатта бир кун никоҳлар олиниб, ҳақиқий киёфа очилиб қолишига ҳеч қандай шубҳа йўқ.

Ижобий имиж яратиш учун педагог, аввало, қуйидаги саволларга жавоб топишга ҳаракат қилиш лозим:

Имижким учун яратилаяпти?

Имиж яратишдан мақсад нима?

Имиж яратувчи нималарга қодир?

Имиж яратиш йўналтирилган жамоа нимани истаётди?

Педагог асосан таълим бераётган талабалари, ҳамкасблари ва жамоатчилик учун имиж яратиши мумкин. Мақсад – эътибор қозониш ва таъсир ўтказишда самарадорликка эришиш. Албатта ҳар бир педагог ўз имкониятларидан келиб чиққан ҳолда имиж яратишга киришиши лозим. Жалолиддин Румий айтиб ўтганидек, “аслиятга мос кўриниш яратиш ёки кўринишга мос аслиятга эга бўлиш” керак. Педагогнинг билими, маданияти, маънавияти, моддий имкониятлари (замонавий педагог моддий-молиявий жиҳатдан талабалардан устун бўлиши лозим!) ҳусусида яратган тасаввурлари аслиятга мос келсагина талабалар томонидан қадрланади. Ижобий имижга эга бўлиш учун энг муҳим масалалардан бири имиж яратиш йўналтирилган жамоанинг истақларини ҳисобга олишдир. Ёшлар ўз орзу-истакларига мос ўқитувчи сиймосини ўзига қумир* қилиб олади ва сўзсиз, беихтиёр унга эргашади ва бўйсунди.

* Ёшларнинг ҳавас билан қарайдиган, эталон сифатида биладиган шахси (таниқли ва севимли актёр, спортчи в.б.)

Ҳар қандай инсон асосан тўртта шахсиятига дахлдор омил асосида ўз имижини яратади: 1) ташқи кўриниши; 2) маънавий ва маданияти; 3) муомаласи ва нутқи; 4) характери ва хулқи. Педагог ходимлар учун компетентлик ва креативлик ҳам касбий имижини яратишда алоҳида ўрин тутати. Ҳатто баъзи олимлар компетентлик имижини хусусида ҳам махсус тадқиқотлар олиб боришган [4:10].

Мазкур омиллар бир қанча унсурлардан ташкил топади. *Ташқи кўриниш* – табиий юз ва гавда тузилиши, кийиниш, пардоз-андоз, диентологияга амал қилиш, парфюмерия (атирлар, кремлар)лардан фойдаланиш меъёрини билиш, аксессуарлар(соат, кўзойнак, сумка, портфель, такинчоқлар)дан самарали ва меъёрида фойдаланиш, мимика (юз ифодаси) ва ҳаракатлар (жестлар)ни бошқара олиш орқали; *маънавий ва маданиятчилик* – дунёқараш, ақл-заковат даражаси, маданий тарбияси орқали; *муомала ва нутқ* – мулоқот, нутқ, нотиклик маҳорати, мулоқимлик, хушмуомалалик, киришимлилик ва тинглаш одобига риоя қилиш қабилар орқали; *характер ва хулқ* – хулқ-атвор, ўзини тутиш, бошқаларга муносабат каби шахсиятига оид унсурлар орқали намоён бўлади. *Касбий компетентлик* эса билим, савия, касбий маҳорат, тажриба ва кўникмаларга эгалик сифати билан, *креативлик* эса педагогик маҳорат, ижодкорлик, ундабуронлик, актёрлик маҳорати билан кўзга ташланади. Мазкур омилларни ва унсурларни бошқара олиш ва мақсадга мувофиқ тарзда намоён қилиш орқали педагог имижини шаклланади ва сайқал топиб боради.

“Педагогик имидж ва компетентлик”(аслида ўзбек тилида *имиж* шаклида ёзилиши керак!) ўқув-услубий мажмуасида педагогик имиж ҳақида шундай фикрлар билдирилади: “Педагоглар ҳар томонлама таълим-тарбия жараёнини тўғри ташкил этиши билан бирга ўзларининг ташқи қиёфасига ҳам эътибор бериши лозим. Ташқи қиёфа орқали инсонларнинг қизиқишларини орттирган ҳолда, ўзини намоён қила олиш, ўзига оғдира олиш ва эътиборни қарата олиш дарс жараёнини самарадорлигини оширади. Педагогларда фақатгина истеъдоднинг ўзи етарли эмас, балки ўқувчиларга ёқа олишни ҳам билиши керак. Педагогик имидж - педагогнинг маънавий-ахлоқий қиёфаси билан ташқи кўриниши ўртасидаги ўзаро уйғунлик ва мутаносибликдир” [3:28]. Дарҳақиқат, педагог энг аввало, ташқи кўриниши билан ўқитувчи-устоз деган шарафли номга муносиб бўлиши керак. Замонавий педагоглардан кийиниш маданияти билан бирга, мулоқот ва муомила этикетларини билиш, миллий ва умуммаданий қадриятларни эгаллаган бўлиш ҳам талаб қилинади.

Адабиётлар

1. Алимов Беруний. Хорижий ва миллий оммавий ахборот воситаларида Ўзбекистон имижини яратиш тамойиллари ва истикболи (1991–2017 йиллар ОАВ материаллари мисолида), 10.00.09 – Журналистика (филология фанлари) ихтисослиги бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. -Т.: 2018.
2. Бобожонов Ф. Шахс имижини. -Тошкент: “Янги аср авлоди”, 2017.
3. Комилова Н.Г., Гайнутдинова Л.Р., Бойматова А., Тайлакова Д. Педагогик имидж ва компетентлик модули бўйича ўқув-услубий мажмуа. -Тошкент: 2017.
4. Купцова В.Г. Формирование имиджевой компетентности будущего педагога физической культуры. АКД (кандидат педагогических наук). -Челябинск: 2008.
5. Мусурмонова О. Таълим менежерининг касбий компетентлиги ва креативлиги модулининг ўқув-услубий мажмуаси. -Тошкент: 2015.
6. Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. Педагогик компетентлик ва креативлик асослари. -Тошкент: 2015.
7. Муслимов Н.А. ва бошқалар. Касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш технологияси. Монография. -Т.: “Фан ва технология”, 2013.
8. Сайдахмедов Н. Педагогик маҳорат ва педагогик технология. -Т.: ОПИ, 2003.
9. Султонова Г.А. Педагогик маҳорат. -Т.: Низомий номидаги ТДПУ, 2005.
10. Сысоева Е.Ю. Имиджевая компетентность преподавателя вуза: сущность и структура. // Вестник СамГУ. 2014. №1. 175-179-б.
11. Kamilova G. Zamonaviy muallim imiji. -Toshkent: “Bayoz”, 2017.

РЕЗЮМЕ

Мақолада педагогик имижини шакллантирувчи омиллар ва унинг таълим-тарбия жараёнидаги роли хусусида сўз юритилади.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются формирующие факторы педагогического имиджа и его роль в образовательном процессе.

SUMMARY

The article is devoted to the issues of forming the factors of pedagogical image and its role in the educational process.